

МЕТОД УСНОЇ ІСТОРІЇ ТА УСНОІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Тетяна ПАСТУШЕНКО, кандидат історичних наук, науковий співробітник
Інституту історії України НАН, м. Київ

СУЧАСНЕ ТРАКТУВАННЯ ТЕРМІНА «УСНА ІСТОРІЯ»

Усна історія — це досить поширений сьогодні напрям соціально-гуманітарних досліджень, який надзвичайно динамічно розвивається і головним предметом якого є суб'єктивний досвід окремої людини. Його основний метод дослідження — інтерв'ю, і в цьому він близький за своєю специфікою до інших наук: соціології, психології, етнографії, етнології, культурної антропології. Хоча складовою поняття є слово «історія», все ж усна історія — це не нова галузь історичної науки, а нова методика — спосіб залучення до аналізу нової категорії джерел, поряд із писемними джерелами та матеріальними об'єктами [19]. На сьогодні консенсусу щодо остаточної дефініції усної історії не досягнуто, але більшість науковців наголошують на міждисциплінарності цього напрямку. Свідченням цього можуть слугувати хоча б визначення, запропоновані Асоціацією усної історії (США) та одним із провідних інститутів усної історії [7].

«Усна історія — це ділянка досліджень і метод збирання, зберігання та інтерпретації голосів і спогадів людей, груп та учасників подій минулого. Усна історія є водночас і найдавнішим способом історичного дослідження, що передував писемності, і одним з найсучасніших, по-

гадів, так і усі різноманітні форми новостворених історичних документів, а також подальший аналіз отриманих першоджерел [7].

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ УСНОЇ ІСТОРІЇ ЯК ОКРЕМОГО НАПРЯМУ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Процес становлення усної історії як окремого напрямку історичних досліджень пройшов певні етапи і в кожній країні мав свої особливості. Першою державою, де усна історія здобула помітне академічне визнання, стали Сполучені Штати Америки. У 1948 р. в Колумбійському університеті було створено Дослідницький центр вивчення усної історії, який очолив Аллан Невінс, а в 1958 р. при Каліфорнійському університеті — Архівний центр усних джерел [24]. Першими усно-історичними дослідженнями тут були записи біографій відомих людей — бізнесменів, політиків, ветеранів війни та ін. — з метою доповнити існуючі писемні джерела.

У Західній Європі усна історія як самостійний академічний напрям з'явилася в 1960-х рр. — як складова «історії знизу», в тісній співпраці з лівими соціальними політичними рухами. Так, у Великобританії найвідомішим дослідником усної історії став Пол Томпсон, автор книги «*The Voice of the Past*» (1978) [20], ініціатор створення першого спеціалізованого журналу «*Oral History*». Загалом усноісторичним дослідженням 60-х років притаманна увага до історії робітничого класу, боротьби за громадянські права, жіночого руху, історії емігрантів та різних, зокрема й національних, меншин. Саме в цей час з'явилися перші дослідження так званої усної традиції, тобто народів та суспільств, які не мали власної писемності.

Іншою країною, де усна історія отримала потужний поштовх до розвитку, в 1960-х роках стала Італія. Перші кроки в цьому напрямку були зроблені місцевими центрами вивчення руху Опору в роки Другої світової війни, тобто в дослідженнях таких історичних подій, які за своєю природою не залишали після себе достатньої документальної джерельної бази, але були надзвичайно важливими для трансформації національної самосвідомості після війни. Усна історія в Італії розвивалася поза стінами університетів, саме як історія робітничого класу не з точки зору політичних процесів і партій, а з точки зору культури, способу життя і самовираження людей. «Класиками» усної історії, найбільш відомими поза межами Італії,

Процес інституціоналізації усної історії як окремого напрямку історичних досліджень розпочався у країнах Західної Європи та Америки у 1960–1970-х рр. і завершився заснуванням Міжнародної асоціації усної історії (ІОНА) в 1996 р. на ІХ Міжнародній конференції усної історії в Гетеборзі (Швеція).

чинаючи із записів на аудіоплівку у 1940-х і до цифрових технологій ХХІ століття» [11].

«Термін «усна історія» стосується (1) якісного процесу дослідження, яке ґрунтується на особистому інтерв'юванні, що дає змогу розуміти смисли, інтерпретації зв'язків та суб'єктивного досвіду, а також (2) продукту (аудіо- чи відеозапису), який є справжнім історичним документом, новим першоджерелом для подальших досліджень» [5]. Таким чином, сучасне розуміння усної історії охоплює як процес усної передачі та запису спо-

вважаються історики Луїза Пассеріні та Алесандро Портелі [12].

Трохи пізніше напрям усної історії почав розвиватися в Німеччині, де її пізні становлення, безумовно, було пов'язане з травматичним досвідом нацистської диктатури. Всі спогади про період 1930—1940-х років були доволі болісними і проблематичними для покоління наступних десятиліть. Вважалося навіть, що документи, які стосувалися цього періоду, були менш небезпечними, ніж пам'ять покоління, котре співіснувало з націонал-соціалізмом і брало участь у його злочинах. Тільки на початку 1980-х років в Німеччині виникає такий напрям, як «історія повсякденності» (*Alltaggeschichte*), з характерним для нього інтересом до суб'єктивного сприйняття людини, культури повсякденності й живого досвіду людей. З'являється й інтерес до усної історії. Найвідоміші німецькі дослідники цього напрямку — Лутц Нітхаммер та Олександр фон Платто [10].

У Франції домінування школи «Анналів», що встановилося після війни, тривалий час «перешкоджало» появі усної історії. Там набули популярності інші історико-антропологічні підходи: історія ментальності, історія ідей, мікроісторія тощо. Очевидно, з цієї причини у франкомовній літературі імпульс розвитку усної історії йшов з периферії: географічно з Бельгії, в дисциплінарному відношенні — із соціології.

Процес інституціоналізації усної історії як окремого напрямку історичних досліджень розпочався у країнах Західної Європи та Америки у 1960—1970-х рр. і завершився заснуванням Міжнародної асоціації усної історії (ІОНА) в 1996 р. на ІХ Міжнародній конференції усної історії в Гетеборзі (Швеція). У 2006 р. Асоціація виповнилося десять років, і сьогодні вона є великою міжнародною організацією з власною конституцією та керівним органом. Головний інтернет-ресурс новин Асоціації — це *Newsletter*, які можна переглянути на сайті Асоціації. Друкований орган — журнал *Words and Silences* — розповсюджується серед членів Асоціації. Загальні збори членів ІОНА проводяться, як правило, на міжнародних усноісторичних конференціях, які відбуваються кожних два роки. У 2007 р. до Міжнародної асоціації приєдналася й Українська асоціація усної історії (УОНА) [14].

Загалом метод усної історії найбільш успішно застосовується зарубіжними істориками передусім у дослідженні таких тем, про які недостатньо відомостей або вони жодним чином не відображені у традиційних писемних джерелах — у політичній історії, соціальній історії повсякденного життя, антропологічних дослідженнях, для вивчення історії суспільств, які не володіють писемністю, тощо. Усноісторичні дослідження останнього часу свідчать, що усна історія важлива не лише з точки зору пошуку *історичної правди* або як і засіб політичної діяльності, а й як цінне джерело інформації про шляхи формування соціальної пам'яті [19, с. 272]. У 1990-х роках дослідники все більше відходять від завдань реконструювання фактів і дедалі біль-

ше мають справу зі «способами конструювання ідентичностей і форм репрезентації, дискурсивних стратегій, перформативності та інтертекстуальності», що означає нове розуміння усних історій перш за все як наративів, як втілення мови [16].

ТИПОЛОГІЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю ТА ЇХ ВИДИ

Усна історія від самого зародження по-слуговувалася теоретичними і методологічними напрацюваннями багатьох дисциплін, таких як квалітативна соціологія, антропологія, біографічні й літературознавчі студії, лінгвістика, фольклористика. Разом з тим усні історики самі зробили солідний внесок у теорію, методіку та політику квалітативного дослідження завдяки своїм інтердисциплінарним рефлексіям щодо відносин під час проведення інтерв'ю, інтерпретації та використання записаних спогадів. Нині розроблено різноманітні підходи до запису інтерв'ю [18]. Коротко охарактеризуємо деякі з них.

Наративне інтерв'ю (*narrative* — оповідь, розповідь) — вільне інтерв'ю, яке має вигляд розповіді про своє життя без втручання інтерв'юера, котрий задає лише загальну спрямованість оповіді, що очікується. Передбачається, що під час вільного викладу в пам'яті оповідача асоціативно впливають у першу чергу ті епізоди і моменти, котрі мають найбільшу суб'єктивну цінність, що дає змогу виявити смислотворчі моменти конструювання його біографічної оповіді.

Напівструктуроване інтерв'ю — інтерв'ю, яке складається з тематичних блоків і містить перелік обов'язкових аспектів, стосовно яких необхідно отримати інформацію.

Біографічне інтерв'ю є різновидом напівструктурованого інтерв'ю, де тематичні блоки відповідають послідовності життєвих циклів індивіда: «дитинство», «школа», «одруження», «робота» тощо.

Лейтмотивне інтерв'ю — різновид напівструктурованого інтерв'ю, орієнтує розмову на вивчення одного й того самого аспекту життєдіяльності особистості впродовж її життєвого шляху.

Фокусоване інтерв'ю є різновидом напівструктурованого інтерв'ю, зосереджує увагу на одній життєвій ситуації з метою якомога більше довідатися в інформанта про певний період його життя.

Діалогове інтерв'ю, або вільна бесіда — інтерв'ю проводиться у формі рівноправного діалогу «дослідник — інформант», під час якого обидва вільно висловлюють свої думки стосовно досліджуваної теми.

У методичних рекомендаціях з усної історії Г.Грінченко представлено поділ типів інтерв'ю з позиції історичних досліджень [3, с. 8].

• Залежно від кількості осіб, що інтерв'юються одночасно, вирізняють *одноосібне* й *групове інтерв'ю*. Останнє, в свою чергу, може бути

дискусією фокус-групи (focus group discussions) й інтерв'ю спільноти (community interview).

• За тематичною спрямованістю й інформаційним потенціалом інтерв'ю поділяються на:

1) *біографічні (individual life story)*, що також мають назву «історії життя» чи «розповіді про життя» і орієнтовані на вивчення суб'єктивного, особистісного сприйняття минулого в межах цілісного біографічного досвіду;

2) *проблемні (single-issue interview)*, або *тематичні, сфокусовані* — інтерв'ю, спрямовані на вивчення «переживання» людиною окремої історичної події, ситуації чи явища;

3) *генеалогічні (family-tree interview)*, які найчастіше використовуються в дослідженнях, присвячених історії родини чи вивченню певних довгострокових тенденцій, механізмів і каналів трансляції історичної пам'яті тощо (як правило, такому типу інтерв'ю передують біографічна нарація оповідача, в ході якої виникає необхідність поширити її змістовий потенціал за рахунок переказу інформантом біографій членів своєї родини).

• Залежно від наявності стандартного для всіх інформантів запитальника, що містить конкретні (не наративні) запитання, і біографічні, й проблемні інтерв'ю бувають:

1) *структурованими* (якщо вони спрямовані лише на відповіді питальника);

2) *напівструктурованими* (якщо вони містять відкриту фазу вільного оповідання);

3) *неструктурованими*, або *наративними* (вільна фаза охоплює все інтерв'ю загалом, додаткові запитання дослідника є наративними, а не конкретними, й «прив'язані» до нарації респондента).

У своєму дослідженні відомий англійський спеціаліст з усної історії Пол Томпсон подає значно простіший поділ інтерв'ю на типи за формою опитування, на крайніх полюсах якого стоять *структуровані* за питальниками інтерв'ю і *вільні наративні* інтерв'ю без використання чіткого переліку обов'язкових питань. Розташовані між цими «полюсами» різноманітні за тематичною спрямованістю і формою опитування інтерв'ю, які використовують у своїх дослідженнях учені, П. Томпсон чітко не розподіляє. Натомість він на конкретних прикладах показує дискусійність проблеми вибору форми опитування й манери розмови інтерв'юєр — інформант, яка цілком залежить від дослідника.

Якість роботи інтерв'юєра значною мірою визначає і якість самого новоствореного джерела, і, відповідно, успіх усього дослідження. Цілком очевидно, що зміст, форма і обсяг біографічної оповіді дуже залежать від того, кому вона адресована, *хто* є слухачем. «З одного боку, інтерв'юєр репрезентує певну суспільну інституцію (університет, академічну науку, громадську організацію, дослідницький проект тощо), що надає цій зустрічі офіційного характеру, і, відтак, оповідач свідомий потенційної публічності своєї розповіді. З іншого боку, інтерв'юєр має налагодити особистий контакт з оповідачем, створити атмосферу приватної розмови, взаємної

довіри і відкритості, які допоможуть оповідачеві «розкритися» та сприятимуть плинності і повноті оповіді» [7]. З огляду на це, до особистості та фаховості інтерв'юєра сьогодні висуваються доволі високі вимоги, а дискусії щодо впливу/участі дослідника у творенні джерела займають одне із центральних місць в усній історії.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УСНОЇ ІСТОРІЇ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Особливістю розвитку цього методу історичних досліджень в Україні, як і на всьому пострадянському просторі, стало розроблення передусім тематики, яка зазвичай замовчувалася офіційною радянською історіографією. Перші публікації матеріалів, зібраних методом опитування очевидців, були присвячені найтрагічнішій події в історії України ХХ століття — Го-

Усноісторичним дослідженням 60-х років притаманна увага до історії робітничого класу, боротьби за громадянські права, жіночого руху, історії емігрантів та різних, зокрема й національних, меншин. Саме в цей час з'явилися перші дослідження так званої усної традиції, тобто народів та суспільств, які не мали власної писемності.

лодомору 1932—1933 рр. Серед десятків публікацій спогадів про Голодомор саме як усноісторичне дослідження позиціонувалася праця американського дослідника Вільяма Нолла «Трансформація громадянського суспільства. Усна історія української селянської культури 1920—1930 років» (1999 р.) [9]. У ній представлені результати масштабного проекту, здійсненого в 1993—1995 роках, під час якого було зібрано оповіді понад 400 сільських мешканців Центральної та Східної України, котрі пережили катастрофічний процес колективізації й Голодомору.

Наступне видання у вітчизняній усній історії присвячене гендерній тематиці, яка також перебувала на периферії радянської історіографії. У збірнику «Усна жіноча історія. Повернення» (2003 р.) [22], створеному працівниками жіночого центру «Спадщина», подані усні історії жінок із різних регіонів України віком 70—90 років, які пережили кризові суспільно-політичні ситуації в радянський і перехідний періоди.

Два видання присвячені ще одній малодослідженій темі — феномену примусового використання праці мільйонів наших співвітчизників у нацистській Німеччині. Збірник «Невигадане. Усні історії остарбайтерів» (2004 р.) [7], на відміну від вищезазваних праць, — цілком авторський проект, задуманий і здійснений від початку й до кінця доцентом Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна Геліною Грінченко. Усні історії, що увійшли до цьо-

го збірника, були записані впродовж 2003 року, оповідачами виступили колишні остарбайтери, а нині члени Харківського міського товариства жертв нацизму. До збірника «То була неволя...» Спогади та листи остарбайтерів» (2006 р.) увійшли епістолярії воєнного часу, автобіографічні рукописи колишніх примусових робітників та їхні усні оповіді, записані впродовж 2003—2005 рр. співробітниками Інституту історії України НАНУ та Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.» [17].

Сьогодні в Україні завершено або завершується низка загальнодержавних та міжнародних проектів з усної історії окрім уже названої «Усної історії селянської культури 1920—1940». У 2001—2002 рр. за підтримки Мережевої жіночої програми спільно з фондом «Сорос-Киргизстан» було здійснено міжнародний проект «Усна жіноча історія», в якому взяли участь 20 дослідниць із Вірменії, Азербайджану, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Монголії, Таджикистану, Узбекистану, України (Галина Дацюк та Надія Самуляк). Влітку 2002 року учасниці проекту знову зустрілися на Исик-Кулі (Киргизстан) для презентації й обговорення проведеної дослідницької роботи. Тоді й був підтриманий український проект «Історіографія жінок радянського та перехідного періодів у контексті кризових ситуацій», координаторкою якого стала журналістка, голова жіночого центру «Спадщина» Г.Дацюк. Результатом цього міжнародного проекту стало двотомне видання «Устная женская история. Гендерные исследования» («Усна жіноча історія. Гендерні дослідження») за редакцією Андреа Пето [4], де було представлено й усні історії українок, та українське видання «Усна жіноча історія. Повернення», про яке вже йшлося вище.

У 2005—2006 рр. з ініціативи Німецького федерального фонду «Пам'ять і майбутнє», що є структурним підрозділом відомого фонду «Пам'ять, відповідальність, майбутнє», здійснено Міжнародний проект зі збирання документальних свідчень про долі людей, що залучалися до рабської праці, який був орієнтований на збирання в першу чергу усних свідчень колишніх примусових робітників. У рамках цього проекту Україна була представлена двома організаціями — Центром освітніх ініціатив (м. Львів, керівник групи — Тетяна Лапан, кандидат історичних наук, доцент ЛНУ ім. Франка) та Східним інститутом українознавства ім. Ковальських (м. Харків), який співпрацював з відділом історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАНУ (керівник цієї групи — Гелінада Грінченко, кандидат історичних наук, докторант кафедри українознавства ХНУ ім. В.Каразіна). Загалом у рамках проекту було зібрано 550 усних історій. В Україні було проведено найбільшу кількість інтерв'ю порівняно з іншими країнами — учасницями проекту — 80 [13].

У 2003—2006 рр. реалізовано великий загальноукраїнський проект «Україна ХХ століт-

та у пам'яті жінок». Це дослідження виконувалось в Інституті народознавства НАН України за підтримки Канадського Інституту Українських Студій (керівник проекту — Оксана Кісь, кандидат історичних наук, наукова співробітниця ІН НАНУ). В межах проекту було записано близько 30 біографічних інтерв'ю з жінками старшого віку у Львові, Харкові та Сімферополі, а також здійснено міждисциплінарний аналіз жіночих автобіографій. Інший дослідницький проект, що виконується в Інституті народознавства НАН України, спрямований на вивчення проблем соціально-культурної адаптації українців, яких у повоєнні роки було примусово переселено з території Польщі на західноукраїнські землі (керівник проекту — Галина Виноградська, молодший науковий співробітник ІН НАНУ). Складну й суперечливу історію УПА вивчає методами усної історії інший науковець Інституту народознавства НАН України Євген Лунь.

У 2006—2007 рр. в Україні був реалізований міжнародний проект «Імена замість номерів. Книга пам'яті колишніх в'язнів концтабору Дахау», завданням якого було проведення інтерв'ю та написання біографій жителів України, які в роки Другої світової війни перебували в цьому концтаборі. У рамках проекту в Україні діє 7 робочих груп: у Львові, Вінниці, Києві, Переяславі-Хмельницькому, Сімферополі, Пол-

Якість роботи інтерв'юера значною мірою визначає і якість самого новоствореного джерела, і, відповідно, успіх усього дослідження. З огляду на це, до особистості та фаховості інтерв'юера сьогодні висуваються доволі високі вимоги, а дискусії щодо впливу/участі дослідника у творенні джерела займають одне з центральних місць в усній історії. Цілком очевидно також, що зміст, форма і обсяг біографічної оповіді дуже залежать від того, кому вона адресована, хто є слухачем.

таві та Харкові. Особливістю проекту «Книга пам'яті Дахау» є його педагогічне спрямування поряд із чіткими практичними науковими цілями, адже учасниками робочих груп є студенти та учні старших класів. Учасники проекту записали 60 інтерв'ю з колишніми в'язнями концтабору, які зараз мешкають в Україні, а також здійснили необхідне оформлення аудіозаписів (транскрибування, складання протоколів, біографій). На основі зібраного матеріалу в 2008 р. створено виставку «Імена замість номерів», яка демонструвалася у Німеччині, Голландії, Великобританії, Україні.

Поєднання педагогічних та наукових цілей характерне для проектів, розроблених і проведених Т.Величко, аспіранткою Інституту мистецт-

вознавства, фольклору та етнології ім. М.Рильського НАНУ, здійснених Українським центром вивчення історії Голокосту (Київ) завдяки фінансовій підтримці *Hanadiv Charitable Foundation*. Це дві всеукраїнські літні польові школи — «Голокост очима неєврейського населення (росіян, українців і кримських татар) на прикладі сіл Кримського півострова» (2006 р.) [1] та «Історія Голокосту на території Хмельницької області: свідки та ті, що пережили» (2007 р.), яка відбулася в м. Старокостянтиніві Хмельницької області [2]. Учасниками шкіль було зібрано близько ста інтерв'ю, більше двохсот фотографій та різноманітних документів, з якими вже зараз можна ознайомитися в Українському центрі вивчення історії Голокосту.

У 2007—2008 рр. був реалізований ще один всеукраїнський проект — «Усна історія деколективізації в Україні 1990-х років: селянський досвід», здійснений за ініціативи Центру досліджень української спадщини Саскiчеванського університету (м. Саскатун, Канада). Координатор проекту — доктор Наталія Ханенко-Фрізен, професор відділу культурної антропології Саскiчеванського університету [23]. Цей проект є своєрідним тематичним продовженням досліджень В.Нолла та його команди. Тільки цього разу головним завданням дослідників є вивчення досвіду нових соціальних змін у селянському суспільстві України, які відбулися внаслідок так званої деколективізації — розпаду впродовж 1990-х років колективних господарств.

Як бачимо із представленого короткого огляду, більшість усної історичних досліджень в Україні були реалізовані останнім часом і ще не вийшли на рівень інтерпретації та публікації зібраного матеріалу. Але вони суттєво стимулювали розвиток сучасного напрямку історичної науки в Україні, підготовку кваліфікованих дослідників у цій галузі.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ УСНОЇ ІСТОРІЇ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Нині в Україні дослідження, які використовують методи усної історії, переважно зосереджені у вищих навчальних закладах. Інститут історії церкви при Українському католицькому університеті (Львів) одним із перших почав використовувати методику усної історії і з 1992 р. розробив дослідницький і архівно-музейний проект під назвою «Образ сили духу: жива історія підпільного життя Української Греко-католицької церкви 1946—1989 рр.». Ця ініціатива зосереджується на систематичному збиранні й критичному аналізі усних свідчень про релігійне життя українських греко-католиків у підпіллі. На цей час архів Інституту налічує понад 1800 інтерв'ю, відповідно, заархівовано близько 1750 персональних справ, кожна з яких має окрему папку, що вміщує всю паперову документацію стосовно змісту й опрацювання даного інтерв'ю. Звуковий архів опитувань складається з 3040 касет, у документальному архіві збері-

гається близько 4000 фотокопій з державних архівних установ, особистих документів громадян, близько 5000 фотографій. На основі зібраного під час опитування матеріалу створена постійна виставка «Катакомбна церква» [6]. На сьогодні Інститут історії церкви має найбільший досвід і найкращу матеріальну базу, апробовану методику збирання, збереження та документального оформлення усних свідчень.

Одним із напрямів діяльності Інституту історичних досліджень, створеного у 1992 р. для реформування дослідження і викладання історії у Львівському національному університеті ім. І.Франка, є впровадження нових методик історичних досліджень, зокрема й усної історії. З 1996 р. Інститут регулярно видає свій науковий журнал «Україна модерна», в якому публікуються статті, розвідки, рецензії українських та зарубіжних учених з історії України та Центрально-Східної Європи нової й новітньої доби. Один із номерів цього видання (№ 11, 2007) присвячений усній історії. З кінця 1990-х років Інститутом історичних досліджень реалізовано низку дослідницьких проектів, у яких використовувалася методика усної історії [25].

У рамках наукової діяльності викладачів та аспірантів, студентської практики проводяться дослідження з використанням методики усної історії в галузі журналістики, соціології, етнології, музейної справи в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка, Львівському національному університеті ім. І.Франка, Уманському державному педагогічному університеті ім. П.Тичини, Українському католицькому університеті. У Національному університеті «Киево-Могилянська академія» здійснюється збирання усної історичних джерел при кафедрі історії, у якому беруть участь і викладачі, і студенти. Зокрема, протягом трьох років було реалізовано проект з дослідження Голодомору 1932—1933 рр. і, як результат, видано тритомник «Український голокост 1932—1933: свідчення тих, хто вижив» за редакцією Юрія Мицика [21]. Нині триває проект, спрямований на дослідження радянського повсякдення, а в планах — проект «Соціально-культурні наслідки Другої світової війни для України».

У Запорізькому національному університеті в рамках археографічних експедицій Запорізького наукового товариства ім. Я.П.Новицького та Східного інституту українознавства ім. Ковальських проводяться етнолокальні дослідження болгарських поселень в Україні, татарського населення півострова Крим із застосуванням методів усної історії.

В Одеському національному університеті ім. І.Мечникова при кафедрі археології та етнології здійснюється низка етнографічних проектів із використанням методики біографічного інтерв'ю: «Буджак: історія та культура XIX—початку XXI століття», «Формування й розвиток спільноти російських старообрядців на Дуні: кінець XVIII—початок XXI століття» (керівники груп: О.Прігарін, О.Ганчев, Г.Захарченко) тощо. Під час експедицій у рамках цих проєк-

тів науковці зібрали унікальний емпіричний матеріал з усної історії ХХ століття.

У Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті ім. Г.Сковороди групою аспірантів з 2003 р. проводяться усні опитування мешканців Переяслав-Хмельницького району на предмет дослідження побутових умов життя сільського населення даної території в 1920—1940-х рр. З 2005 р. у цьому ВНЗ при кафедрі історії та культури України діє навчально-науковий Центр усної історії, робота якого пов'язана з такими напрямками: накопичення, опрацювання та введення в науковий обіг джерел з усної історії, створення електронних інформаційних ресурсів для роботи з аудіо- та відеозаписами усних історій тощо. У Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г.Короленка при кафедрі історії України з 2003 р. здійснюються два дослідницьких проекти: «Маленькі люди на великій війні: усні історії оstarбайтерів Полтавщини» та «Мешканці Полтавщини — в'язні нацистських концтаборів». У рамках студентської практики проводяться записи усних історій колишніх жертв нацистських переслідувань.

Поява дисертаційних робіт з історії, в яких використані усні джерела, свідчить про якісне наповнення цієї галузі історичних знань. Проте основною проблемою українських усноісторичних досліджень залишається інтерпретація записаних інтерв'ю, брак вітчизняних монографій, які базувалися б на аналізі отриманих оповідей.

Метод усної історії успішно застосовується українськими вченими для суто позитивістських досліджень маловивчених історичних подій. З іншого боку, «спрямованість дослідників України на адекватну реконструкцію минулого є важливою для переосмислення тоталітарного спадку та творення нового гранд-нарративу, від цього спадку незалежного» [16].

Література

1. Величко Т. Всеукраинская летняя полевая школа по устной истории «Холокост глазами нееврейского населения (русских, украинцев, крымских татар) на примере Крымского полуострова // Голокост і сучасність. — 2007. — № 1.
2. Величко Т., Пастушенко Т. Польові школи з усної історії «Голокост очима нееврейського населення України» // Схід/Захід: Іст.-культ. зб. / Схід. ін-т українознавства ім. Ковальських та ін. — Вип. 11—12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень. — Х., 2008.
3. Грінченко Г. Усна історія: Методичні рекомендації з організації дослідження: для студентів і аспірантів. — Х.: Харківський нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна, 2007.
4. Женская устная история. Гендерные исследования / Сост. А.Пето. — Б.: ОФ «Центр издательского развития», 2004; Усна жіноча історія. Повернення. — К.: ЖЦ «Спадщина», 2003; Скорочений варіант українського видання російською мовою, що представляє досвід 29 жінок. «Устная история. Возвращение». — К.: ЖЦ «Спадщина», 2003.
5. Institute for Oral History, Baylor University, Texas http://www.baylor.edu/oral_history/
6. Інститут Історії Церкви. 1992—2002. — Л., 2002.

7. Невигадане. Усні історії оstarбайтерів / Ред., вступ. ст. Г.Грінченко. — Х., 2004.

8. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади // Україна модерна. — 2007. — № 11.

9. Нолл В. Трансформація громадянського суспільства. Усна історія української селянської культури 1920—1930 років. — К., 1999.

10. Niethammer L. «Wir kriegen jetzt andere Zeiten»: Auf der Suche nach der Erfahrung des Volkes in nachfaschistischen Ländern / Niethammer L., von Plato A. — Berlin/Bonn, 1985. — *Lebensgeschichte und Sozialkultur im Ruhrgebiet* / Bd. 3.

11. Oral History Association <http://omega.dickinson.edu/organizations/oha/>

12. Passerini L. Fascism in Popular Memory. — Cambridge, 1987. Portelli A. The Battle of Valle Giulia: Oral History and the Art of Dialogue. — Madison, Wis., 1997.

13. Плато Александр фон. Міжнародний проєкт біографічної документації рабської та примусової праці // Схід/Захід: Іст.-культ. зб. / Схід. ін-т українознавства ім. Ковальських та ін. — Вип. 11—12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень. — Х., 2008.

14. Сайт Ukrainian Oral History Association: http://keui.univer.kharkov.ua/oral_history/index.html; електронна адреса: info.uoha@gmail.com

15. Семенова В.В. Качественные методы в социологии / В.А.Ядов, В.В.Семенова. Стратегия социологического исследования: описание, объяснение, понимание социальной реальности. — М., 2003.

16. Склокін В., Реброва І. Усна історія в Україні: заповнення «білих плям» чи методологічний переворот? // Схід/Захід: Іст.-культ. зб. / Схід. ін-т українознавства ім. Ковальських та ін. — Вип. 11—12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень. — Х., 2008.

17. «То була неволя». Спогади та листи оstarбайтерів. — К., 2006.

18. Томсон А. Чотири зміни парадигм в усній історії // Схід/Захід: Іст.-культ. зб. / Схід. ін-т українознавства ім. Ковальських та ін. — Вип. 11—12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень. — Х., 2008.

19. Тош Д. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка: Пер. с англ. — М., 2000.

20. Томпсон П. Голос прошлого: Устная история: Пер. с англ. — М., 2003.

21. Український голокост 1932—1933: свідчення тих, хто вижив / Ю.Мищик. — К., 2003; Український голокост 1932—1933: свідчення тих, хто вижив. Т. 2. / Ю.Мищик. — К., 2004.

22. Усна жіноча історія. Повернення: Історіографія сільських жінок у контексті суспільно-історичних факторів радянського і перехідного періодів. — К., 2003.

23. Ханенко-Фрізен Н. Усна історія деколективізації в Україні 1990-х рр.: селянський досвід // Схід/Захід: Іст.-культ. зб. / Схід. ін-т українознавства ім. Ковальських та ін. — Вип. 11—12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень. — Х., 2008.

24. Хрестоматія по устной истории / Пер., сост., введ.-е, общ. ред. М.В.Лоскутовой. — СПб., 2003.

25. <http://www.franko.lviv.ua/institutes/instituteu.html>